Celebrarea Soarelui şi a Lunii; hierogamia cosmică

Între foc şi Soare, apă şi Lună, sărbătoarea Sânzienelor/ Drăgaicei este singulară în calendarele populare, fiind tributară celor doi aştri: „că Soarele e împăratul focului şi Luna e împărăteasa apei”. Prin activare magică, nunta dintre Soare şi Lună aduce împlinirea prin nuntire a acantelor. Seminţele sunt coapte, plantele au ajuns la maturitate şi - la fel ca în cazul tinerelor femei şi fete – urmează rodirea.

Sub semnul Soarelui

Soarele este la apogeul drumului prin an, punct culminant şi prag în care stihiile stau în cumpănă. Roţile de foc rostogolite, cercurile făcute de feciorii care înconjurau cu făclii aprinse ogoarele sau gospodăriile şi focurile aprinse pe dealuri sunt forme de invocare ce purifică spaţiul şi fertilizează pământul, replici terestre ale astrului. Rotirea circulară a făcliilor de foc, cununile din spice sau flori, horele de sânziene stau sub semnul cercului fără de început şi sfârşit. La noi, ca în toate culturile lumii, cercul protejează corpul, casa, gospodăria, comunitatea şi recoltele de duhuri rele, molime, infertilitate. Are proprietăţi şi efecte magice. Împletit din plante, brodat, incizat, cioplit, trasat simbolic pe pământ în jurul localităţilor, format din oameni sau înconjurând temple şi monumente de cult, cercul este, poate, cel mai prezent relictheliolatric din lume.

Ajungerea la apogeu implică întotdeauna o coborâre. În cazul Soarelui, sensul descendent este spre iarnă - întuneric, infertilitate-moarte, iar semnele încep să apară: cucul amuţeşte, soarele încremeneşte pe cer în miezul zilei, ziua scade, plantele îşi pierd leacul, florile - parfumul, vara se întoarce spre iarnă, noaptea apar licuricii şi răsare constelaţia Pleiadelor (Cloşca cu Pui/ Găinuşa). Drăgaicele/ Sânzienele îşi activează dimensiunea demoniacă: provoacă vijelii pentru a distruge rodul recoltelor şi sluţesc bărbaţii pentru a împiedica fertilizarea femeilor, aşa cum reiese din descântecele de Iele/ Zâne/ Şoimane/ Sfinte/ Sânziene, consemnate de Tudor Pamfile sau Romulus Vulcănescu.

În imaginarul colectiv din vechime, iminenta pierdere de putere a Soarelui, finalizată cu o posibilă dispariţie a astrului, aduce o anticipare a haosului de dinaintea sfârşitului lumii. Interdicţia privirii astrului („nu trebuie să se uite la soare în acea zi”; „cine a văzut soarele jucând de trei ori era să orbească”), spaima vederii celor trei sori („Lumea se fereşte a se scula de dimineaţă, căci e credinţa că va vedea trei sori”), credinţe precum „cine se naşte în acea zi, moare”, „cine nu-şi vede la răsăritul soarelui umbra capului va muri în cursul anului” sau răzbunarea soarelui care arde recoltele („e zi rea de foc”) constituie motivul pentru care omul arhaic s-a simţit responsabil să intervină pentru a restabili ordinea.

Feciorii se organizau pregătind „Făclia de Sânziene”, construită pentru a celebra astrul ajuns la zenit, dar şi pentru a-l ajuta să rămână pe cer, triumfător asupra întunericului. Poziţionarea lor era în cerc, iar făclia era rotită de la răsărit spre apus, în sensul mersului Soarelui pe boltă, apoi înfiptă în mijlocul holdelor/ livezilor/ pentru fertilizare, purificare, protecţie, urmând să fie păzită până se stingea. În plan ritual, se stabileşte relaţia lemn-foc, metaforă a forţei fertilizatoare a morţii, în care cărbunele/ cenuşa asigură regenerarea perpetuă a vegetaţiei.

Obiceiul focurilor solstiţiale din noaptea de 23 iunie este atestat în diferite zone geografice ale lumii, fiind inclus pe Lista reprezentativă a patrimoniului cultural imaterial al umanităţii UNESCO în anul 2015, prin dosarul comun depus de Andora, Franţa şi Spania.

La rândul lor, fetele, executau dansuri circulare (Hora Drăgaicei), împleteau cununi în formă de cerc sau cruce (străvechi simbol solar), ajutând astrul să nu piardă din putere, să nu dispară: „Se joacă drăgaica de fete ca să nu mănânce vârcolacii Soarele". Aceste forme arhetipale de celebrare, golite de conţinut ritual, au ajuns până în zilele noastre. Proiecţie simbolică a Soarelui pe pământ, focul este nelipsit din ritualurile de fertilitate şi purificare, caracteristice civilizaţiilor şi serbărilor agrare.

Sub semnul Lunii

Culesul nocturn al sânzienelor şi al plantelor de leac, activarea lor magică, înflorirea unor ierburi imaginare, scăldatul ritual al fetelor înainte de ivirea zorilor, numele mito-divinităţii ce patronează ziua (făcând trimitere la hierogamia cosmică) reprezintă indicii ce situează sărbătoarea Sânzienelor sub semnul Lunii. Apa, femeia, fertilitatea, naşterea, moartea şi renaşterea ciclică, toate acestea au fost asociate încă din preistorie cu Luna, măsurarea timpului fiindu-i şi ea tributară secole de-a rândul.

„Unul din elementele cele mai frapante ale ceremoniilor sezoniere este reprezentarea dramatică a morţii şi a renaşterii Lunii, a anotimpului, a anului, a vegetaţiei şi a divinităţilor stăpâne peste vegetaţie", spunea Arnold Van Gennep în Riturile de trecere. La noi, în calendarele populare, marile sărbători de peste an sunt celebrate începând cu noaptea de Ajun, fapt ce evocă apropierea lor de vechile calendare lunare. În noaptea de Sânziene, Luna este invocată în descântece şi vrăji, realizate într-un cadru selenar, după ce ierburile fuseseră culese la lumina ei.

Luna, ca personaj mitic al panteonului românesc, se regăseşte în legende în ipostaza antropomorfizată de logodnica-soră a Soarelui, sub numele de Ileana Sânziana/ Cosânzeana. Strălucirea ei - sporită de celelalte calităţi fizice şi morale – o poziţionează ca ideal intangibil de frumuseţe, prin metafora devenită leitmotiv al basmelor şi poveştilor: „La soare te poţi uita, dar la dânsa ba". În noaptea de Sânziene, printr-o intuiţie cosmică, tinerele fete fac gesturi rituale sub semnul Lunii, care să le asigure frumuseţea, norocul, ursitul.

Aşa cum focul stă sub semnul Soarelui, apa este asociată Lunii, fiind o prezenţă constantă în scenografia obiceiurilor de Sânziene, cartografiate în toate regiunile ţării. Costumul-mască al miresei Soarelui din dansul Drăgaicei şi nuditatea fetelor/femeilor ce împlinesc ritualul în lumina Lunii (a cărei conotaţie sexuală nu poate fi ignorată), transpun acantele în personaje ce accesează sacralitatea, făcând posibilă conexiunea cosmicului cu umanul. Hierogamia cosmică („În această zi s-au logodit Soarele cu Luna" Tony Brill) îşi află corespondent în plan terestru, în cea mai importantă sărbătoare solară şi lunară.

o introducere de Iulia Gorneanu